

Васютинський В. О. Особливості свідомості мешканців тимчасово окупованих територій Донбасу / В. О. Васютинський // Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку: теорія і практика : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (18-19 жовтня 2018 року, м. Запоріжжя) / Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2018. – С. 38–39.

УДК 316.64

ОСОБЛИВОСТІ СВІДОМОСТІ МЕШКАНЦІВ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДОНБАСУ

Актуальність дослідження з теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми. У контексті цілком очевидної соціально-політичної актуальності проблем, пов'язаних з окупацією Донбасу, великого значення набувають дослідження соціально-психологічних чинників і характеристик розвитку масової свідомості на тимчасово окупованих територіях. Такі дослідження поки що не набули системного характеру, а наявні дані – це або деривати соціологічних опитувань, або, частіше, сюжети публіцистичних матеріалів (В. Вєсьолкін, 2017; А. Загнітко, 2013; Ю. Михалик, 2017; А. Рубльов, 2018; І. Рущенко 2015 та ін.).

Предметом науково-психологічного інтересу мають бути стан і тенденції зміни масової свідомості мешканців Донбасу, а надто – відмінності, що постають у поглядах і настроях у двох частинах регіону – окупованій Росією і підконтрольній Україні. Недоступність окупованих територій для безпосередніх досліджень українських науковців спонукає вдаватися до більш опосередкованих прийомів пошуку осіб, які мешкають по той бік лінії розмежування.

Мета дослідження полягає в узагальненні результатів опитування мешканців тимчасово окупованих територій Донбасу, спрямованого на виявлення найбільш очевидних і проблемних характеристик їхньої свідомості.

Методика та організація дослідження. Опитування проходило з 11 по 16 липня 2018 р. на території контрольного пункту в'їзду-виїзду «Майорське» та біля приміщення Координаційної групи ОТУ «Донецьк» (при Бахмутському

відділі поліції ГУНП в Донецькій обл.). Опитувано громадян, які перетинали лінію розмежування або оформляли дозволи на її перетин та, за їхніми словами, проживають (переважно перебувають) на тимчасово окупованих територіях Донецької або Луганської областей. Участь в опитуванні була добровільною.

Опитано 50 осіб (28 жінок і 22 чоловіків). Оскільки серед громадян, які перетинають лінію розмежування, істотно переважають особи літнього віку (пенсіонери), було вирішено не опитувати молоді, а зосередитися на респондентах середньої і старшої вікових груп. Віковий діапазон опитаних склав 38–84 роки, медіана – 62 роки. За місцем проживання респонденти поділилися на дві групи: 28 мешканців найбільших міст (Донецьк, Горлівка, Луганськ, Макіївка) і 22 мешканці інших міст і селищ. Сільських мешканців серед опитаних не виявилось.

Методом опитування було напівстандартизоване інтерв'ю, що містило 16 запитань. На власне бажання респонденти спілкувалися українською або російською мовою. Українською відповідали п'ять осіб (усі – жінки літнього віку), решта – російською. При цьому більшість російськомовних респондентів заявляла, що їм усе одно, якою мовою говорити.

Для статистичної обробки отриманих відповідей застосовано контент-аналіз. Ураховувано всі значення, які спостережено у відповідях кожного респондента. Для інтерпретації використано значення, які траплялися у відповідях не менш як п'ятох осіб (10%; в окремих випадках із метою порівняння до уваги взято меншу кількість). Виявлення відмінностей між групами респондентів здійснювано на основі критерію Фішера.

Результати дослідження. Проведений кількісний та якісний аналіз показав, що у свідомості мешканців тимчасово окупованих територій Донбасу спостерігається наявність емоційних домінант: переживання через війну, матеріальні проблеми, потерпання за сім'ю, туга за минулим життям, невизначеність майбутнього, негативна оцінка української влади, суперечливе ставлення до України та українських цінностей, суперечливо-позитивне ставлення до Росії та російських цінностей, позитивна оцінка Донбасу.

Виділено «слабке місце» свідомості мешканців «ДНР/ЛНР» – брак бачення майбутнього загалом та привабливого майбутнього зокрема. Цим почасти можна пояснити психологічну спокусливість у 2014 р. «російського проекту» для Донбасу та «кримського сценарію», які заповнили прогалину у свідомості мешканців регіону. Перший показав їм манливу «перспективу» подальшого розвитку, а другий – позірну «можливість» її реалізації.

Ще одна особливість свідомості мешканців окупованої частини Донбасу (а як показали наші попередні дослідження, підконтрольної частини теж) стосується до переживання почуття провини. Для більшості респондентів важливо не мати такого почуття, бути впевненими в тому, що вони самі, «прості люди» ні в чому не винні. Звідси випливає потреба знайти винуватця, перекласти на нього вину за все, що сталося і відбувається.

«Найпридатнішим» об'єктом такого покладання вини виявляється українська влада: для її звинувачень громадяни використовують будь-які аргументи, не зважаючи на їхню переконливість і логічність. Тут домінують імпульсивно-збуджені оцінки, і ця особливість свідомості перегукується з описаним вище загальним домінуванням емоційних реакцій.

Назагал свідомість мешканців тимчасово окупованих територій Донбасу не можна назвати однорідною: у її просторі функціонують дуже різноманітні смисли й орієнтації. Правильніше було б сказати, що вона є однорідно мішаною. Ми не зафіксували більш-менш чіткого розподілу тих чи тих особливостей між різними демографічними групами респондентів: значущих відмінностей між особами різної статі, віку та місця проживання не було виявлено. (Вочевидь важливим недоліком опитування є брак респондентів молодого віку).

Висновки. Для свідомості мешканців тимчасово окупованих територій Донбасу характерними є істотне домінування емоційно-афективних реакцій та оцінок, невиразне бачення майбутнього, намагання позбутися почуття провини. Такі особливості відкривають простір для ефективного переконувального психологічного впливу.